

Front Cover

Back Cover

Title Page

Niu Tireni. Nga Korero Mo Tuhoe. Taenga Ki Poneke Kia Kite i Te Kawanatanga. Poneke. He Mea Whakahau: Hamuera Kohitare, Kaiata A Te Kawanatanga. Tau 1895.

Nga Korero O Te Huinga Atu O Te Urewera Ki Te Aroaro O Te Pirimia i Te Whitu O Nga Ra O Hepetema, 1895.

Ko Te whakamaoritanga tenei e mau ake nei o nga korero i perehita ki te "Niu Tireui Taima," nuipepa o Poneke, i to iwa o nga ra o Hepetema, 1895, mo te haerenga atu o Tuhoe kia kite i te Pirimia o Niu Tireni, a ki te whakatakoto ki tona aroaro i nga whakaaro o te iwi mo to ratou rohe i runga i to ratou hiahia kia rahuitia taua whenua hei whenua motuhake mo te iwi o Tuhoe.

No te rahoroi te whitu o nga ra o Hepetema, ka haere nga rangatira o te Urewera kia kite i te Pirimia, ki te whakatakoto atu ki tona aroaro i etahi putake, me etahi whakaaro i puta ake i roto i nga raruraru i pa nei ki to ratou takiwa. Na Hon. Timi Kara, Minita Maori o te Kawanatanga, i arahi atu aua rangatira: koia tenei o ratou ingoa. Ko Marunui, Harehare, Rewi, Tokopounamu, Mihaere, Te Korowhiti, Paraki, Te Peere, Wharekotua, Wharepapa, Tuhoto, Ngapuhi, Wi Pere, mema mo te Tai-Rawhiti, me etahi atu. Ko enei tangata i whiriwhiria no nga hapu o Te Patuheuheu, Ngatimanawa, Ngatiwhare, Arahoe, Tuhoe, me te Urewera katoa, hei kawae mai i nga kupu a te iwi ki Poneke, ki te aroaro o te Kawanatanga. Ka tu ko,—

Hon. Timi Kara: He whakaatu taku kia a koe e te Pirimia i a matou korero me a matou whakariteritenga ko Tuhoe mo runga i a ratou take. He mea kua oti i te hunga nei maku e whakapuaki nga korero kia tere ai. Kaati, ka whakarapopoto au i nga take nunui i whakaaetia e matou. Me reo Maori taku kerero kia rongoi ai te iwi nei, a ma Te Kerehi e whakapakeha atu ki a koe.

Kai te mohio hoki koe, e te Pirimia, i pa he raruraru ki te takiwa o Tuhoe i mua tata ake nei, na ko enei ritenga i whanau mai i roto i aua raruraru, a i putake mai ano hoki i roto i to taua haerenga i runga i nga rohe o Tuhoe i tera tau. I tae taua i reira ki te nuinga o nga kainga o Tuhoe, i whai-korerotia a Tuhoe mo nga tikanga katoa e pa ana ki a ia, ara, i whai-kupu taua mo nga ruri, mo nga Kooti whenua, mo nga kura, me nga rori, me era atu rawenea o te Pakeha, hei mea kia puta ano etahi painga ki nga Maori.

Ka hoki mai taua i reira ki Poneke nei, ka tuatahitia te whakahaere e te Kawanatanga ko te ruri teihana—na tipu ana he raruraru i kona, te take i tipu ai ki taku mohio, he kuare no nga Maori tetahi wahi i ohooho ai ratou, he mea whakakiki na waho tetahiwahi.

I runga i aua raruraru i haere au ka kite i a Tuhoe, he maha atu a matou huinga korero, a i whakahaerea katoatia e au enei take i reira; na wai i kino i te timatanga a matou taupatupatu ko Tuhoe, ko te mutunga i ngawari, i rangimarie. I mutu pai a matou hui, engari ko te tino whakaotinga i waiho kia tae mai ratou ki Poneke nei. Kaati koia tenei ka kite nei ratou i a koe i tenei rangi.

Ko te kupu tuatahi he whakahou naku i taku kupu ki a ratou, ara, e kore e ngau taua ruri i raruraru nei ratou, ki te te kiri, ki te oneone; me nga ruri roherohe o roto ka purua. I puta ai i au tenei mo nga whakatonga a te tangata ki aua kupu aku. Kaati tena. Ka tono au i naianei ki a koe kia whakatapua te whenua katoa o Tuhoe, ona maunga, ona ngaherehere, ona manu, me ona awaawa. E hiahia ana au kia rahuitia tera wahi hei whenua tuturu ake mo te Maori, kia tipu ai i reira te tangata, kia tipu ai i reira nga manu Maori kua raupatutia atu nei e te iwi Pakeha i nga tini wahi o te motu. E mea ana hoki au kia hangaia etahi rori, kia ahei ai nga manuhiri o te ao te haere atu ki reira matakitaki ai i nga tuturutanga o te Maori. Ki taku whakaaro ka mutu tonu te wahi o Niu Tireni nei e takoto papatipu ana; kai te ora tonu ona ataahuatanga o *nehe* ra. Ki taku whakaaro kaore he take e haehaetia ai tera whenua e nga ruri o roto, kaati tonu ko te ruri teihana o te rohe-potae hei tikanga mo reira. Ka taea noatia atu ki taku mohio te rapu nga take ki tera whenua o te iwi nui—me nga wehenga ki ia hapu, ki ia hapu, e takoto ngawari ana; kaore he ritenga kia riro rawa ma te Kooti Whenua e whakawa tera oneone, kei pau noa iho nga moni a te Maori. E mea ana au me whakatu he Komihana hei tetahi tangata mohio, a ka whakahuihui i nga Maori ki o ratou kainga ano rapu ai nga take ki te whenua, me te whakahaere i nga rohe o nga hapu me te tuhituhi i nga ingoa katoa o nga tangata e whai take ana. Ka taea katoatia enei mea e nga Maori me te Komihana te whakahaere—kaore he tikanga kia pareia atu ma te Kooti Whenua Maori.

Kei te takoto puhi tonu te whenua nei, kaore ano i mahia kinotia e nga huhua ture, no kona au i mea ai ka ngawari noa atu te whakatutuki enei mahara e korero nei au. Ki te oti tena, ara, ka rite i nga hapu te whakatakoto nga rohe, ka tohungia i runga i te mapi te wehenga ki ia hapu ki ia hapu; me whakatu etahi Komiti

hei whakahaere i aua wahi. Penei taku mahara mo aua Komiti; me whakatu he Komiti mo ia hapu mo ia hapu, ma ia Komiti e whakahaere ano nga tikanga o roto i ona rohe hapu. Ka oti tena, me whiriwhiri mai kia kotahi tangata o ia Komiti o ia Komiti, hei Komiti nui mo te rohepotae o Tuhoe.

Kai te mohio hoki koe, e te Pirimia, ehara tera i te whenua e tau ana hei mahinga paamu, hei whakanohonohonga heke ranei pera me nga whenua o te Karauna e whakakapia nei ki nga heke Pakeha; engari he whenua Maori ake tera, kai te Maori ano e rawe ana. Kaati tena. He kupu ke tenei, ki te tupono he koura ki tera takiwa, me riro ano ma te Komiti nui e whakahaere nga tikanga, a, ma te Kawanatanga e whakamana; otira ki taku whakaaro me paahi tetahi ture motuhake hei whakamana i enei ritenga e korero nei au. Ki te oti pai, katahi ka tau tenei ki ko te Kawanatanga hei matua, hei kai-whakaako i tenei iwi kia puta ai te ihu ki tua. Kaati ake tena. Tetahi mea nui e whakaarohia ana ko te whakatu i etahi kura, kia hopu ai tenei iwi, ara nga mea e tupu ake ana, i nga matauranga o te ao. Me mahi ano hoki etahi ture hei whakamohio i nga Maori ki nga huarahi tiaki i te tinana, whakatipu i te ora, me nga mahi whakapai i te whenua, kia ora ai to ratou whenua, kia ora ai o ratou tinana me a ratou whanau. He morehu oneone tenei me waiho ano hoki hei okiokinga mo te morehu tangata. Koi nei te take ka tonu au ki a koe kia puritia tenei wahi, he wehi noku kei ohore te whakaekenga atu o te ahua Pakeha ki runga ki a ratou whakapohewahewa ai. Engari taku me ata haere, tera ano te ra e rite ai nga tumanako. I au i tae nei ki te takiwa o Tuhoe i whakaari mai ratou i nga mate, koia tenei ta ratou waiata:—

Whakarongo e te rau
Tenei te tipuna o te mate ka piri ki au
I tipu i te Reinga
I tipu mai ano i te pouritanga
Ko Rongo-taha-a-rangi
E huri paroa
Ka hinga au ka takoto
Moe tuturi, moe pepeke, moe tupoupou.
Ko te rite i au
Ko mahutonga e rau na i te ao
He maero au nei
He kaahu kake i te waru
Kai te matuku
E hu ana i te repo i.

Koia nei, e te Pirimia, a matou kupu i whiriwhiri ai ko Tuhoe, na he kawe mai tenei ki to aroaro kia whakaaetia.

Ko Hon. Te Pirimia, tena koutou nga rangatira o Tuhoe me Te Urewera: E koa ana ahau mo tatou kua huihui nei ki konei i tenei ra. Kaore ano ahau i wareware ki te nui o te manaaki me te aroha o to koutou iwi ki au i au i haere nei i to koutou takiwa. Ki te whakaaro a nga iwi Pakeha he whenua pai rawa to koutou takiwa, he momona tona oneone, he nui ona wahi raorao, a he whenua pai atu mo te whakanohonoho ki te tangata. Otira mehemea i penei me tatou nga tangata nana enei korero, ara, he tangata ratou kua tino tae ki taua whenua haereere ai, tiro tiro ai, tera pea ratou e kite, e mohio, he parau noaiho a ratou korero e tuhituhi nei e panui nei ki te ao. I toku taenga ki to koutou takiwa ko taku i kite ai he whenua maunga, he ngaherehere katoa, he maha ona awa ririki me ona awa nunui. He kotahitahi noa iho ona wahi raorao ona wahi ranei e pai ana hei mahinga kai, a he iti nga eka o nga wahi pera. I mua tata ake nei e kore rawa e whakaponohia mehemea i korerotia tera e haere mai nga rangatira o Tuhoe ki Poneke nei, a tera koutou e huihui ki roto ki te ruma o te Pirimia. I taku kitenga tuatahi ia koutou e rereke ana to koutou ahua i reira i to koutou ahua inaianei, e mau nei koutou i nga kakahu Pakeha; otira ahakoa kua mahue atu nga kakahu Maori, ko aua tangata ra ano koutou, kei te mau tonu koutou ki nga kupu o aua ra, kaore ano i rereke, a kua tae mai nei koutou ki konei hei mangai mo to koutou iwi, hei whakatakoto ki te aroaro o te Kawanatanga i nga mea e whakaaro nuitia ana e koutou. He mea nui rawa tenei kua tukua atu nei ki a koutou, a, kia kore ai koutou e pohehe ina hoki ki o koutou kainga, ka whakahaua e ahau kia hoatu ki ia tangata o koutou tetahi pukapuka o a tatou korero katoa i tenei ra, hei korero atu ma koutou ki o koutou iwi me o koutou hapu ana tae koutou ki a ratou.

Ko taku utu atu tenei mo a koutou kupu i whakatakoto nei ki toku aroaro —e tika ana nga Maori kia whiwhi i nga painga e puta mai aua i nga maturanga o te Pakeha, notemea i te wa i mahia ai e o koutou koroua te Tiriti o Waitangi i whakaaetia i reira e Te Kuini o Ingarangi me whiwhi te Maori i aua painga, a e kore e tangohia te mana o te Maori ki ona whenua e tana Tiriti. No reira e tika ana, a e pai ana hoki ahau, i te mea ko ahau te Pirimia o te Koroni, ki te whakaae atu ki ta koutou tonu, i te mea e tino marama ana ahau tera e puta mai he ora mo koutou i runga i tenei tonu a koutou. E tino whakatika ana ahau ki to koutou manawapa mo o

koutou whenua, a he pai ina whakahaerea tenei mea, kia tino tupato te mahi kia kore ai e tangohia atu ia koutou to koutou oranga, ara, to koutou whenua. Kua whakamarama mai a Hon. Timi Kara na nga ruri i tupu ai nga rarururu o mua tata ake nei, i te mea kaore ano nga Maori o reira i ata mohio ki te tikanga o taua mahi, a i te mea i mahara koutou he ruri era e whakahaerea ana hei wawahi hei roherohe i to koutou whenua. Kaore, heoi ano taua ruri he ruri teihana anake, i whakahaerea taua mea mo nga mahi a t? Kawanataega e pa ana ki te Koroni katoa.

Ko Hon. Timi Kara: I penei ke taku kupu, ko te take i puta ai aua rarururu, na te pohehe o Tuhoe i runga i te tauhou ki era tu mahi, a ko tetahi take na nga mahi whakakiki a nga tangata o waho atu o te rohe o Tuhoe.

Ko Hon. te Pirimia: Ae, e tika ana, ki taku mohio na nga mahi whakakiki a nga tangata o waho o Tuhoe i tino nui ai te rarururu, mehemea i waiho noaiho a Tuhoe e nga tangata o waho i a ratou kaore kau i puta he rarururu. Kua takoto atu ki to koutou aroaro te kupu a te upoko o te Kawanatanga, ara, kaore e mahia tetahi mea e pa ai te mate ki o koutou whenua. I toku taenga kia kite i to koutou nei takiwa, i tonu koutou kia whakatakotoria to koutou rohe-potae, otira i ki atu ahau e kore e taea te whakatakoto o taua rohe ki te kore e whakaaetia te ruri teihana. No tera ka tu ta koutou korero, a ata korerotia ana e koutou a ata tau ana nga putake i runga i nga ritenga marama. Ko nga putake i tino whakaaetia, koia enei, ko te ruri me whakahaere, ko nga rori me mahi, ko nga kura me tu, engari ko nga whenua me ata waiho kia tae mai koutou ki Poneke nei. Na tae mai ki tenei ra kei te piri pono tonu ahau me kotou hoki ki aua mea i tau nei i a koutou. E kore a Tuhoe e tonoa kia utu i tetahi kapa kia kotahi mo nga ruri e mahia mai nei. I whakahaerea taua ruri i runga i nga mahi mo te Koroni, a ko te utu o taua ruri teihana ka riro ma te Koroni ano e utu, a kaore he ruri wawahi roherohe ranei e whakahau kia mahia kia puta ra ano he tonu pera ma te iwi nona te whenua. Kua tae tinana ahau ki to koutou takiwa, kua ata titiro ahau i tona ahua, a ki toku whakaaro kaore he tikanga e tere ai te ruri roherohe o to koutou whenua.

Ki toku whakaaro ka nui to koutou matauranga ia koutou e tonu nei kia whakataua te rohe-potae o Tuhoe, a ki toku mahara he mea pai me tere te whakamana o taua rohe, notemea ki te te waiho tarewa tonu tera pea he mate e pa ki a koutou ko to koutou iwi, a tera pea e kino te whakaotinga. Kei te ora inaianei nga kaumatua, ara, nga tangata e mohio ana ki nga korero mo nga wahi katoa o to koutou whenua. Ki te tere te whakahaere nga rohe inaianei ka tae aua kaumatua ki te aroaro o tetahi Kooti whai-mana, a ka mau a ratou korero i te wa e ora ana ratou; ki te waiho kia roa tera e matemate haere aua kaumatua, a tae rawa atu ki te wa e whakahaerea ai nga rohe kua ngaro atu ki te po nga kaumatua mohio ki nga korero o mua.

Na ko tetahi o a koutou tonu e penei ana me whakatau te rohe o to koutou takiwa, a ka mutu tera me ata rahui to koutou whenua hei takiwa tapu motuhake mo koutou anake, kia kore ai ta koutou noho i reira e taea te whakararururu. Ko tena tonu a koutou he tonu tika, a e hangai ana ki taku i mohio ai hei painga mo koutou, hei painga hoki mo te Koroni.

Ko tetahi o a koutou putake, he tonu mo etahi rori kia mahia puta noa i nga takiwa katoa o to koutou whenua, hei painga mo koutou hei huarahi matakitakinga hoki mo nga ope manuhiri e haere mai ana ki tenei motu i nga wahi katoa o te ao. Ina tae aua tu tangata ki to koutou whenua matakitaki ai tera ratou e kite i etahi wahi tino ataahua o te Koroni, engari me whakaatu ahau i konei ka nui to koutou he ia koutou e waiho nei i nga tataramoa kia tupu haere i to koutou takiwa, a me tere ta koutou tope atu i aua taru kino.

Ko tetahi mea pai kua kitea i roto i a koutou putake i whakatakoto nei ki toku aroaro ko to koutou hiahia kia whakataua o koutou whenua i roto i to koutou rohe-potae. I au i haere nei i to koutou takiwa i kite ahau, ahakoa he iwi kotahi koutou, kei te mau ano nga puhaehae i roto i a koutou, a he mea kino tena, ma tera hoki e tupu ake ai te awangawanga me te ngakaukino. Me tino whakamutu tena ahua, me piri pono koutou, kia koutou, ano he iwi kotahi he whakaaro kotahi. Ko te mea tuatahi mana koutou e whakakotahi ko to koutou rohe-potae kia tau, me nga rohe o ia hapu o ia hapu i roto i taua rohe-potae. Ka tau ena mea heoi ano ko to koutou kotahitanga tena, ko to koutou piri ponotanga tena ki a koutou, ko te hokinga mai tena ki a koutou o to koutou ahua o mua; a kia taea ai te whakatutuki o tena ahua, ka tino koa toku ngakau ki te whakatu i tetahi Komihana mo koutou i runga i ta koutou tonu. Ko te hiahia o te Kawanatanga he whakatu i tetahi tangata tera e mahi tika ki nga taha katoa, kia kore ai e tupu ake he puhaehae i waenganui i o koutou hapu. E tino pai ana te Kawanatanga ki taua whakaaro a koutou, heoi ano te mea uaua ko te kowhiri i tetahi tangata tino tika. Otira maku e ata hurihuri tenei mea.

He pai ki au ta koutou whakaaro mo te whakatu Komiti, he tikanga marama rawa tena. He whakatu tena i etahi rangatira mo koutou, otira kaore e whakaturia i runga i to mua ahua, e tuku iho nei te rangatira i tona rangatiratanga ki tona uri, engari i runga i te pooti a te iwi. Na ka tu nga Komiti hapu me whiriwhiri mai i roto i era nga tangata mo te Komiti nui mo te iwi katoa o Tuhoe, a ka tino koa ahau ki te whakamana i tena hiahia o koutou. Ki taku mahara tera pea e kitea me paahi he ture e te Paremete hei tino whakamana i tena whakaaro o koutou, a tera pea hoki e kitea me whakahaere he ruri hei whakatuturu i nga rohe o to koutou takiwa, a ki te pera, hei reira mohio ai koutou ki to koutou whiwhinga i nga tika e puta ana mai i roto i te ruri teihana kua mahia nei

Ko tetahi mea tino nui i whakatakotoria e koutou ki toku aroaro ko ta koutou i whakaatu mai nei ki au, ara, tera pea e kitea he koura ki te takiwa o Tuhoe. Kua whakaari mai koutou i to koutou whakaaro, ara, ina kitea te koura ki to koutou takiwa, ma te Komiti nui o te iwi raua ko te Kawanatanga e whakariterite nga tikanga e whakahaerea ai te mahi kari koura. E ahua pohehe ana ta koutou titiro ki tenei take. Ki te kitea te koura, ma nga tangata nona te whenua i kitea ai taua taonga e whakariterite nga utu e mahia ai te koura, notemea ko ratou nga tangata e whai take ana ki reira, a e tika ana ko ratou nga mea e whiwhi i nga painga e puta ana i taua mahi, a waihoki ki te tupono he puhore taua wahi, ara, ina mahia ka kitea kaore kau he koura o reira, kaati ko nga tangata nona taua wahi nga mea e mate. Ko nga moni o nga maina raiti e puta mai ana i taua mahi ka riro i nga tangata nona te whenua, a ki te tupono he whenua rahi te wahi i kitea ai te koura, kaati ka nui hoki nga moni o nga maina raiti e puta ma nga tangata nona te whenua. E kore e tika kia riro atu etahi wahi o aua moni i nga tangata kaore i whai take ki taua whenua. Me whakaatu ahau kia koutou he maha nga tono kua tae mai ki au kia whakaputaina atu e au he raihana kimi koura ki etahi tangata, kia whai-mana ai ratou ki te kimi koura i to koutou takiwa, engari koare i whakaaetia e ahau, otira i puta taku kupu ki te kitea he Pakeha e kimi koura ana i reira ka hopukia ia e te ture, a ka tukuna atu ki te whareherehere mo tana mahi pokanoa ki te haere ki runga ki nga whenua o te tangata ke. I penei ai taku kupu, he mahara noku ki te tukuna aua tu tangata kia haere noatu i runga i te kore whakaae o nga Maori nona te whenua, a i mua o te otinga o etahi tikanga i waenganui i a koutou me te Kawanatanga, tera e puta he raruraru, na reira kua purua e ahau taua tu mahi ki to koutou takiwa.

Ekore e tino tere te paahi o tetahi ture motuhake mo to koutou takiwa, no reira e kore hoki e tere te tu o te Komiti nui mo to koutou takiwa, na reira ka mahara ahau he pai noatu kia korero tatou inaianei, ahakoa kaore ano i tau he tikanga whakahaere mo te aronga o nga tikanga o te mahi kari koura. He tangata ahau kua waia ki te mahi kari koura, naku tena mahi i mua, a i runga i tenei ahua me korero noake ahau ki a koutou ki taku wahi o to koutou whenua i mahara ai ahau tera e kitea te koura ki reira. Ka ahau atu te tangata i ti Whaiti ka huri ki tua o te maunga ka tu ki te taiawa i raro, kei reira tetahi awa, koira tetahi wahi i kite ai ahau i te tino kiripaka whai-kouro. Ka mahue a Te Mimi ki muri, kia wha maero pea te tawhiti atu i reira, ka kite ahau i nga tohu o te koura i roto i te awa, ara, i tetahi tu kirikiri ano, ahua pango; na ki taku mohio mehemea e ata kimihia ana a reira tera e kitea te koura ki taua wahi. I au e haere ana i taua huarahi uaua, e piki ana e heke ana i nga maunga, ka ata tirohia e au nga kohatu, a i tino kite ahau i nga tohu o te koura ara te kiripaka me etahi atu tuko hatu e mohiotia ana ko nga hoa era o te koura. Kei waenganui o te Mimi me Waikaremoana e wha rawa nga wahi i kitea ai e ahau te kiripaka. I au e haere ana i taua rori ka mahara ahau he aha ra te take i kore ai nga tangata Maori o to koutou takiwa e tahuri ki te tino kimi i te koura, notemea e £2,000 te moni e utua e te Kawanatanga ki te tangata nana i kite tuatahi te koura ki tetahi wahi, ara, i tupu ake ai he karinga koura e tino whiwhi ai nga hungu kari. Tena pea he kuare no koutou ki te mahi i tenei mea i te kiripaka, otira e takoto noa iho ana tena, notemea ki te tuturu to koutou whakaaro me tino kimi te koura o to koutou takiwa, ka taea noatu e te Kawanatanga te tuku atu i tetahi apiha hei whakaatuatu ki a koutou i nga huarahi e taea ai taua mahi. Kaore ahau e whakaae kia hoatu he raihana kimi koura ki nga Pakeha. Ma nga Maori anake e kimi te koura o to koutou takiwa, engari me whakahaere i runga i nga huarahi kua whakaaturia ake nei e au. Ehara i te mea ko te £2,000 ra anake te moni e puta ki nga Maori, ka huia atu ki tera etahi atu painga era e puta ki a koutou i nga Pakeha kari koura. Na reira ki to pai koutou ka taea e ahau to whakahaere etahi tikanga me etahi whakariteritenga pera ano te ahua me nga tikanga kua oti mo etahi atu whenua Maori, kua kitea nei te koura ki reira. He tika ano pea, wehi ai nga Maori i mua, mahara ai ki te kitea te koura ki to ratou nei takiwa ko te mutunga iho ka riro to ratou whenua, na reira ka tupato a kaore e haere ki te kimi i te koura. Otira, inaianei kua kore te wehi o te Maori ki taua mahi, a kua takoto atu nei i au te kupu tuturu a te Kawanatanga, heoi ka tino koa ahau ki te tautoko i a koutou ki te kimi i te koura o to koutou takiwa, a ki te tuku atu ki a koutou i nga painga katoa me nga whiwhinga katoa era e puta mai i runga i te mahi koura ina tino kitea taua mea ki to koutou takiwa. Ehara i te mea e mea ana ahau me whakahoki mai he kupu e koutou maianei mo tenei putake, ara, mo te mahi koura; engari e mea ana ahau kia mau tonu i a koutou enei kupu aku, a me ata hurihuri e koutou, a ka tae koutou ki te kainga ma koutou e korero atu ki o koutou iwi aku kupu mo tenei mea, a ma koutou tahi ko te iwi e whakatau he whakaaro ma koutou.

I taku hoa Minita, i a Hon. Timi Kara, e whakatakoto nei i a koutou putake ki toku aroaro, i ki ia ko te hiahia o Tuhoe me penei te ahua o te Kawanatanga ki ratou me te ahua o te papa ki tana tamaiti, ara, ko te Kawanatanga he matua mo koutou. E tino koa ana ahau i au e ki atu nei ki a koutou ko te tino hiahia o te Kawanatanga ko nga mea katoa e pa ana ki to koutou takiwa me whakahaere i runga i te tika, i te marama, me te atawhai, ano ko te manaaki a te matua ki ana tamariki, kia tupu pai ai koutou kia whiwhi ai koutou i nga matauranga me nga painga katoa, kia mau tonu ai o koutou whenua ki a koutou, kia ora tonu ai a koutou tamariki me o koutou uri hei kanohi mo te iwi Maori ki te ao nei, mo te iwi nana nei i manaaki te Pakeha i nga wa raruraru o mua. Otira ahakoa aua raruraru o mua kua mau te rongongoina inaianei, a kua noho tahi nga iwi e rua i runga i te rangimarie. Ki te tupu ake ano he raruraru, ki te puta ake he kapua hei whakapouriuri i te rangi a muri ake nei, me haere mai koutou ki te Kawanatanga, a ma matou e awihina koutou i runga i nga tikanga o te ture.

Ka whakamana e ahau ta koutou tonu kia tu he kura ki to koutou takiwa, kia akona ai a koutou tamariki. Tera ano etahi atu painga e puta mai i te whakatuunga o nga kura, ara, ka tukuna atu he rongoa ki nga mahita hei rongoa i nga tamariki me nga pakeke e pangia ana e te mate.

Kua ki atu ano ahau i mua ake nei me ata paahi e te Paremete he ture hei whakamana i nga mea kua whakaaetia nei e koutou. Na reira tera ahau e whakahau i nga apiha e tika ana mo era tu mahi kia mahia he Pire, a maku e whakauru taua Pire ki te Whare kia mana ai o koutou hiahia

I runga i a tatou korero i tenei ra kua tau pai a koutou putake, a kua takoto marama nga raruraru o to koutou takiwa, na reira kei te mane e haere ake nei ka whakahaua e ahau kia hoki mai nga hoia i te whaiti. Ehara i te mea na koutou i tonu mai ki au kia whakahokia mai nga hoia, engari ko te take i whakahokia mai ai e ahau kia mohio ai koutou kei te tino piri pono ahau ki a koutou, a kei te whakapono ka tika tonu ta koutou whakahaere i nga mahi mo to koutou takiwa, na reira ka mahara ahau kaore kau he take e waiho tonu ai nga hoia i reire. Engari i te wa e mahia ana nga rori tera pea e waiho atu e au kia rua kia toru ranei nga pirihimana i reira hei hapai i taha ki te ture, kia mau tonu ai te mana o te ture ki to koutou takiwa penei me te ture e mana nei ki nga takiwa katoa o Niu Tireni.

I tino whakamoemiti ahau ki ta koutou tonu kia wha katapua o koutou whenua ki a kotou, hei rahui motuhake mo koutou, i te mea koira anake te whenua Maori e toitu ana, ara, te whenua kaore ano i raweketia e nga mahi a te Pakeha, kia waiho ai to koutou takiwa hei nohoanga mo te iwi Maori i runga i nga tikanga o ona tupuna, a kia waiho hei kainga tiakanga mo nga manu Maori. I au e whakarongo atu ana ki tenei tonu a koutou puta ake ana te aroha i roto i au mo te iwi Maori e whakatangitangi nei ki ona mate. Tena pea e kiia e etahi tangata he ngohengohe rawa toku ngakau, otira ko enei tu tonu e ahau mai ana i runga i te aroha, a e kore e taea te whakakore, notemea hoki ko te tangata e tu ana i toku turanga, a e kaha ana ki te whakakore i ta koutou tonu ka tika ia kia kiia he tangata tino ngakau pakeke tino kore aroha, ka tika te ki ehara ia i te tangata kua matau ki nga tatai korero o te iwi Maori, ara, e tino kuare ana ia ki nga mate me nga hiahia o te Maori i kore ai e whakaaetia tenei tonu marama a koutou. I mua tata ake nei, i runga i te whakaaetanga a nga Whare e rua o te Paremete, i whakaritea he moni kia whakapaua hei hoko i te motu o Hauturu, kia rahuitia ai taua motu hei wahi e tiakina ai nga manu me nga rakau Maori. Tena ko ta koutou e tonu nei, ki te whakaaetia atu e ahau, e kore e pau he moni a te Koroni: ko nga whenua me nga ngaherehere me nga manu e hui ana ki reira na koutou ano ena. Na reira e koa ana taku ngakau i au e whakaae atu nei ki to koutou hiahia, i te mea kaore koutou i te kaiponu i te ki mo koutou anake enei mea papai, otira kua tonu mai koutou kia mahia nga rori o to koutou takiwa kia taea ai e nga tangata o nga wahi katoa o te ao te haere atu kia kite i a koutou, ki te matakitaki i nga maunga teitei o to koutou takiwa, i nga ngaherehere, i nga awa me nga morehu o nga manu ataahua o te motu nei.

Tenei ano etahi tangata e manawapa nei mo te tikanga a te Kawanatanga i whakahau nei kia mahia nga rori puta noa i to koutou takiwa Ko nga tangata e whakatete nei i taua tikanga he tangata pohehe, kaore e taea ana o ratou whakaaro ki mua titiro ai, mehemea hoki e ata titiro ana ratou tera ano ratou e mohio kaore e kore te kumea atu ki to koutou takiwa nga manuhiri e u mai ana i nga motu ke o te ao, ki reira matakitaki ai i nga mea ataahua me nga mea whakangahau o reira. Ki toku nei whakaaro ko te rori atu i Te Wairoa ki Karatia ahu atu ki Rotorua te rori e haerea nuitia e nga ope haere mai o tawahi, a ki te whakatuwheratia to koutou takiwa kia taea ai tenei mahi, he nui te moni e whiwhi ai te Koroni me nga Maori hoki o to koutou takiwa. He tino painga e puta ki te iwi o Tuhoe ina mahia kia oti aua rori. Tuatahi ka mama noaiho ta ratou haereere ki te torotoro i a ratou, ki te huihui i a ratou ina hiahia ratou ki te korero ki te whiriwhiri i nga mea e pa ana ki to ratou takiwa me o ratou uri i muri i a ratou. Ko tetahi, ma nga rori e taea ai e ratou te whiu i te kau me te hipi ki runga ki to ratou whenua, notemea ki toku nei whakaaro tera e pai etahi wahi to koutou whenua hei haerenga hipi, a ina hiahia koutou ki te whiu i nga hipi momona ki te makete, kua ai he rori hei whiunga. Inaianei kei te paraia to koutou takiwa e te kore rori, kaore koutou i te penei me etahi iwi e tuwhera nei nga wahi katoa o te koroni ki a ratou i runga i te mea kua whiwhi ratou i te rori.

I au i to koutou takiwa i kite ahau i tetahi wahi pai o Niu Tireni, ina mutu nga mahi taumaha o te Paremete, hei okiokinga hei whakataanga ngenge mo nga tangata penei me au te ahua, ara, he wahi tera e kore ai nga tangata penei me au e taea atu e nga tini waea me nga tangata huhua noaiho, e whakaporearea nei e whakararuraru nei i nga Minita (Ka kata i konei a Tuhoe). Ka nui toku koa kaore koutou i tonu kia hoatu he waea mo to koutou takiwa notemea mehemoa i tonu e koutou he mea pera mo to koutou whenua kua whakakorea atu e ahau, i te mea e hiahia ana ahau kia kaua to koutou whenua e ekengia e era tu hanga whakaporoarea (Ka kata ano i konei a Tuhoe).

Tena ano tetahi mea kino e hiahia ana ahau kaua rawa e tukuna atu kia tapoko ki to koutou whenua, ara, ko te waipiro. I te wa i reira nga Pakeha mahi rori, otira kei te mohio koutou, nui atu te naua o te Kawanatanga, a kaore rawa i whakaaetia nga tangata mahi toa kia haere ki reira mahi ai, a whakaturia ana e te Kawanatanga ko ana toa ano hei hokohoko kai ma nga tangata mahi rori. Te take i pera ai taku whakahaere, he wehi noku, ki te whakaaetia nga Pakeha mahi toa ki reira, kei haria atu e ratou te waipiro ki to koutou takiwa. Kotahi te mea pai

i puta i te hui i tu nei i mua tata ake nei ki Rotorua, ara, ko te whakataua a taua hui me arai te hoko waipiro i roto i nga takiwa Maori.

I tino koa ahau i au i haere nei kia kite i to koutou takiwa, engari kotahi te korero whakapae a te tangata i puta mo taua haere i pa mai ai te pouri ki au, ara, ko nga whakapae i perehitia nei ki nga niupepa e etahi tangata, e ki nei, i au e haere ana i to kautou takiwa he whiu tonu te mahi a te waipiro, a nui atu te haurangi. I whakaputa ai ahau i tenei, he mea noku kia rongo mai ai koutou i aua korero, notemea kei te mohio koutou ki te tito o enei whakapae. Kei te mohio katoa koutou e noho nei he parau tahi aua korero, a ma koutou e whakatika mai e whakahe mai ranei aku korero. Ehara i te mea moku anake taua whakapae, eugari e taoro atu ana tetahi taha ki te iwi o Tuhoe. Ko tenei iwi ko Tuhoe ehara i te iwi haurangi, ko ia tetahi iwi pai o te motu nei i kite ai ahau, hei tauira pai rawa a Tuhoe mo etahi o nga Pakeha e kai waipiro nei. E tika ana i to matou whitinga i Waikaremoana, i whano nei matou te paremo i te wai, i runga i nga mahi a te hau raua ko te ngaru, tera tetahi tangata whakataki i a matou te whanga mai ra me tana paku wehike. No taua ra rawa katahi ano matou ka kite i te kanohi o te wehike, mai ano o te Whaiti ra ano, Ki taku mohio mehemea i reira a Te Itete tera ano ia e kai i tetahi mana hei whakarite i te kupu o te Karaipiture e ki nei me kai ano te tangata i te waina "hei whakaora mo tona puku." (Ka kata i konei o Tuhoe) Hei kupu whakamutunga, me ki atu ahau ki a koutou katoa e noho nei, moku ake me oku hoa minita, ka nui rawa to matou koa mo koutou kua tae mai nei ki Poneke kia kite i a matou. Kua tino tuturu taku mohio kua mutu te puta ohore o te raruraru ki te takiwa o Tuhoe. Mehemea, a muri ake nei, ki te puta tetahi mea kaore i te marama ki a koutou, heoi me tuhituhi mai koutou ki au. He nui nga tangata e kamakama ana ki te whakatupu i tenei mea i te raruraru, a kei te marama ahau he mea ata mahi pera te take i katia ai te ruri i mua ake nei. Ki taku mohio tera e puta he painga ki nga iwi e rua i runga i to tatou huihuinga ki konei i tenei ra. Kua tino houhia te rongo i tenei ra, a e hiahia ana ahau, me mau tonu tenei ahua. Ko tenei, he mihi atu ta te Kawanatanga ki a koutou e noho nei, ki o koutou hoa wahine me a koutou tamariki e noho mai nei i to koutou kainga, a ko taku tino kupa whakamutunga ki a koutou, ina hoki koutou ki o koutou nei kainga, ma koutou hari atu ki to koutou iwi te mihi a te Kawanatanga ki a ratou, me te aroha hoki. Ko te hiahia o te Kawanatanga kia whiwhi a Tuhoe i nga painga katoa a kia roa a Tuhoe e ora ana e ata noho ana i runga i te rangimarie.

Ko Wi Pere, e te Pirimia, e whakamoemiti ana ahau ki a koe mo te [unclear: marama] o nga korero i whakatakotoria nei e koe ki to matau aroaro hei whiriwhiri [unclear: m] matau. Ki taku titiro kua rite katoa i a koe a matou putake i hoatua ai ki [unclear: to] aroaro. Ko toku hiahia kia tino whakaotia kia tino whakamana enei putake katoa i tenei huihuinga o te Paremete, notemea ki te waiho mo tetahi atu [unclear: tau] kowai ka hua kowai ka tohu ki nga aitua. Ko toku hiahia me whakauru koe he Pire ki te Whare hei whakamana i enei putake, i te wa e noho ana nga rangatira o Tuhoe i konei, a kia taea ai e ratou te mau atu o te ture kua paahitia hei tirohanga ma o ratou iwi. Ki te whakamana a ratou putake i hoatu nei ki a koe, e kore rawa a Tuhoe e wareware ki a koe; otira ki te [unclear: kore] e tino whakamana enei putake hei ture, ara, ki te waiho tarewa tonu, kaati tera koe e wareware i a Tuhoe.

Ki taku mahara kaore kau he korero ma nga rangatira o Tuhoe e noho nei, i te mea kua mene katoa a ratou putake te whakamarama haere e koe, ara te mea iti me te me rahi kua pau katoa i a koe te korero a kua tuturu rawa [unclear: .] Ki te tino whakaotia e koe inaianei ko nga take nunui, a ki te waiho nga take rikiriki mo tetahi atu wa e whakaoti ai, ka tika te ki he tino mahi nui te [unclear: mahi] i oti i a koe inaianei.

Tenei ano etahi tangata e hoa riri ana ki a koe i runga i nga tikanga whakahaere Kawanatanga o te Paremete, a ka ngana tonu aua tangata kia [unclear: pa] he mate i a ratou ki to tinana, kia kore ai e taea e koe te whakaoti enei take. Otira kua koe e pouri, koi na tonu hoki te ahua o nga mahi o tenei tu [unclear: Whare] o te Paremete, e taea hoki te aha.

He maha nga huarahi e matakau ai a Tuhoe ki nga ture mo nga whenua Maori e mahia ana e te Paramete, na reira kaore ratou e [unclear: pai] ana ki nga whakahaere a nga Kawanatanga kua hori ake nei. Kua [unclear: maha] nga tau e tonu ana nga iwi Maori katoa o waho i te rohe o Tuhoe kia hoatu he ture mo ratou penei te ahua me te mea kua whakaetia nei e [unclear: koe] mo Tuhoe, a kaore e hoatu ana; a i te mea kua tino u te mamae ki te [unclear: iwi] Maori, no reira tenei ahua o te Maori e kimi nei i nga huarahi e ora ai ratou a ahakoa ahua pohehe nga huarahi a te Maori e kimi nei, kua koe, e te Pirimia e pouri, kaore hoki he ritenga a te tangata kei raro e takoto ana, he riri [unclear: anake] nana te ngau, te whana, te meke, te hopu i nga wahi ngohengohe, a heoi [unclear: te] te mea, i runga he pupuri i te mea i raro kia takoto tonu. Ki [unclear: te] pera koe, ki te pupuri tonu i to hoa riri ki raro i a koe, a kaore e tuku kia [unclear: an] ia ki runga, kia tupato koe ki to wahi ngohengohe kei kurutetia ki waho.

He nui nga mahi me nga whakahaere pai kua oti i tenei Kawanatanga, kua nama e to Kawanatanga e toru miriona pauna hei tautoko i te peeke o [unclear: Nu] Tireni hei whakahaere mo etahi atu mahi a te taha Pakeha; kaati e mea ana [unclear: ahau] kia wahia mai e koe etahi o aua moni ma nga Maori, hei mahi paamu ma [unclear: ratou] a ki te kore e taea i ena moni, kaati me nama e koe etahi moni motuhake ma [unclear: nga] Maori i runga i te itareti ngawari: Ko taku hiahia kia taka te iwi Maori roto ki te ringaringa o te Kawanatanga,

kia ai ai te Kawanatanga hei tiaki te iwi Maori, kaore e pai kia taka kia taka ki raro i nga ringaringa o nga Peeke me nga Kamupene hoke, kei pa he mate ki a ratou e kore rawa e taea te whakaora.

Tenei ano etahi mea e tika ana kia tautokona e te Kawanatanga, na koia tenei te mea nui rawa o aua mea, ara, ko te Pire Whakahaere Whenua Maori a te Kawanatanga kia hohoro te whakaoti i tenei tau, ko te upoko anake hoki i oti i tera tau, na ko nga tikanga whakahaere taku e tono atu nei kia whakaotia, kia kite hoki ahau he pai ranei he kino ranei, otira kua kite ahau i aua whakahaere, he pai rawa atu, he paku nei nga kino i roto, na me homai e koe he ra mo taua hei tiroirohanga i ena mea kino, ki te kore koe e tahuri ki te whakaoti i to Pire Whakahaere Wheuua Maori, heoi ka tukua e au taku Pire, a "Pinepine Te Kura," a ki te paahitia, koia tera te mea mana e whakaora nga mate katoa o te iwi Maori.

Kaore e mutu taku whakamoemiti ki a koe, ko koe te Pirimia tuatahi kua tino whawha mai i nga mate o te Maori, kua tino kimi i tetahi tikanga e ora ai aua mate. Ko tenei take, kua whakaaetia nei e koe, kihai i taea e nga Kawanatanga o mua atu i a koe, no reira ka whakamoemiti tonu tetahi taha oku ki a koe, a ki ti oti hoki i a koe he ture pai mo nga Maori kua karaatitia nei o ratou whenua, ara, he ture e ora ai ratou, a e ora ai hoki te Koroni, heoi katahi ka whakamoemiti toku tinana katoa ki a koe. Ki te kore koe e whakaora i nga Maori kua karaatitia ne o ratou whenua, hei aha koe maku,—E hoa, aroha ki nga morehu o te iwi Maori.

Ko Te Marunui: Mo tetahi atu huihuinga o tatou ka ata whakahoki atu ai nga korero a te Pirimia.

Ko Te Pirimia: Maku e whakarite he ra hei huihuinga ano mo tatou.

E toru haora me te hawhe a Tuhoe raua ko te Pirimia e korero ana, ka mutu.

Ka mutu nga korero a Tuhoe i te tari o te Pirimia, ka powhiritia ratou kia haere ki te kainga o te Pirimia kia kite i tana wahine me ta raua whanau. Te taenga atu o Tuhoe e tu ana te Pirimia me tana wahine me a raua tamariki me nga rangatira Pakeha. Ka arahina a Tuhoe ki te whare ki te kai. Ka mutu te kai ka whai-korero te Pirimia. Ka whakahokia e Tuhoe te whai-korero a te Pirimia me te haere ano o nga waiata Maori. Ka mutu era ka tu te haka. Ka mutu ta nga Maori ka tu ko nga tamahine a te Pirimia me etahi atu wahine Pakeha, ka waiata. Katahi ka huia te iwi ra ki te marae o te whare ka whakaahuatia. No te ono karaka i te ahiahi ka mutu te hakari a te Pirimia mo Tuhoe.

Te Taenga O Te Urewera Ki Te Aroaro O Te Kawana.

KO NGA rangatira o te Urewera e noho nei i Poneke, tae atu ki te rua te kau, i haere kia kite i te Kawana. I tu te korero ki te whare o te Kawana ko nga hoa o te Kawana ko te Hetana (Pirimia), ko Meiha Eriata (Hekeretari), me Kapene Kemara (Apiha Aorere ki te Kawana). Ko Timi Kara (Minita) nana i whakamaori nga korero.

Ka whai kupu ko te Kawana ki a Timi Kara ka mea:—

Korero atu ki aku hoa Maori kei te nui rawa te hari o toku ngakau ina ka tutaki nei au i tenei ra ki etahi o te iwi Maori. E tino pai ana au kia whakarongo i nga kupu a oku hoa Maori.

Ka tu ko:—

Harehare: Tena koe e te Kawana te mana nui i runga i tenei motu mo te whakahaere i te pai ki nga iwi e rua. He tawhiti te whenua i haere mai nei matou ko o matou iwi kia kite i a koe e te Kawana, i te Pirimia, me o Minita. Kia ora te Kuini te whaea o tatou katoa. Kia ora hoki te Kawana me tona whanau. Kua whakaae a te Urewera ki te ture, heoi, ka tika nga mihi i tenei ra.

I runga i o matou nei ritenga Maori tenei ano nga whakataua mo enei tu ahua rangatiratanga; koia tenei te tau a oku tipuna.

(Ka mahia e tera e Harehare a mutu noa.)

Mehaka Tokopounamu: Kia ora te Kawana me tona whanau.

I nga Kawanatanga katoa o mua kaore ano a te Urewera i tae mai [unclear: ki] tenei kainga. No te ra rawa i a koe me o Minita katahi ano ka kitea mai [unclear: ki] konei. Nui atu nga painga kua puta ki a matou i runga i tenei haerenga mai kua kite matou i tenei taone nui, i ona whare tiketike, me etahi atu mea whakamiharo.

I enei tu ahua kaore i te wareware ia matou a te Kuini, kei te [unclear: kotahi] katoa matou ki enei kupu mihi, ara, "Kia ora te Kuini, ma te Atua ia e [unclear: wha-]kaora."

Ko taku hiahia kia whakaotia nga take i korerotia e matou ko te [unclear: Pirimia] kia paahitia he Pire hei whakamana, kia whai mauranga ma matou ki te iwi.

Kaati, i te mea kua pai te whakarongo a te Kawanatanga ki a matou take me te nui hoki o to matou hari i a matou e tu nei i to aroaro i to te Kawana na, he tono tenei naku i runga i te ingoa o te iwi, kia haere ake koe te [unclear: Kawana] ki te whenua o Tuhoe.

I tae te Pirimia i tera tau ki te whenua o Tuhoe, kua kite a tinana ia te ahua o era wahi, me era tangata; no

kona au ka mea pai atu kia mana i koe i te Kawana tenei powhiri, me tae ano ki reira kia kite ia Tuhoe, [unclear: kia] mohio ai koe ki tenei kupu a ratou "he iwi ratou kei raro i te ture e [unclear: noho] ana, a, kua mahue nga raruraru o nga ra o mua,"

Te Korowhiti: E mihi ana au ki te Kawana. Tena koe e te Kawana kia ora koe, me to Wahine, me o tamariki.

Ko taku kupu e mea ana au, kia paahitia he ture hei whakamana i nga take i oti i waenganui i te Kawanatanga me te Urewera.

Marunui: Tena koe e te Kawana te kanohi o te Kuini, te mana nui i runga i nga iwi o te ao. Koia hoki te whakatauki "Kaore e to ana te ra i runga i nga rohe o te Kuini." Na o Minita ka kite matou i Poneke me nga mea ataahua o tenei kainga, a, i tenei ra hoki nui atu to matou koa i te kitenga i a koe. Kia ora tonu koe te Kawana me o Minita.

Te Whare Kotua: Tena koe e te Kawana. Kei te nui rawa atu te hari o toku ngakau i to matou kitenga i a koe i tenei ra. E tautoko ana au i te kupu powhiri i a koe ki nga takiwa o Tuhoe.

Tirohia e koe tenei o iwi te Maori. Kei runga auo matou i nga ahua o mua

E to e te ra
To atu ki te rua
Ka haramai roimata
Ka maringi me he wai
Tenei au te pupuri
Taua te haere
Kia toremutu ai
I te wa moana nei
U noa Paikea
Te hiwi ki Mamairoa
No nga oho au
No nga oho mata kamokamo
He pahii rawa hau
No hou e Maniapoto
E hara koe i te tane
He mokopuna ra hoki
He Puhi koe naku
I te wa i mua ra
Ka iri kei runga
Te Whata a Te Herunga
E matakau ana au
Kei pau i te kuri
Ko aku moka ra
E rangona ake nei
Te Rau-o-piopio
Ko te ko whaka raro
He mea i motu mai
I te waha o te ika.

Wi Pere, M.H.R.: E tu ana au ki te tautoko i ta nga tangata kua korero nei, ara, ta ratou e tono nei ki a koe, e te Kawana, kia tae ki te takiwa o Tuhoe kite ai i era iwi i o ratou kainga. Ko te Urewera te iwi puihi o tenei motu o Nui Tireni.

Kua whakamatau nga Kawanatanga o mua ki te whakarata i tenei iwi, kihai i rata. Kati, no te takiwa rawa i a koe—i tenei Kawana—me o Minita katahi ka taea mai ratou ki to aroaro. He mea nui rawa tenei ki taku whakaaro—te tawhiti o ratou kainga, me to ratou puta mai ki waho ki te ao marama; kaore rawa tenei i taea i nga tau maha kua mahue ake nei.

I tupono au ki te korero a Tuhoe ki nga Minita e rua i tera rangi—me taku rongu i nga mea i whakaaetia e nga Minita: ki taku mohio, ma enei tikanga e maunu mai ai tenei iwi i nga raruraru nana nei ratou i taupoki i nga tau kua pahure ake nei.

Na era Kawanatanga i ngore a Tawhiao ka puta mai ki waho, ka hopu ia ki nga maramatanga o te Pakeha, a tae rawa atu ia ki Ingarangi. I maharatia tera e nui nga painga e puta i runga i taua whakangawaritanga ia Tawhiao; otira, ko te he, kihai i whakaotia etahi tikanga e pumau ai nga tika penei me enei whakaritenga. Koia

nei taku mihi ki tenei Kawanatanga; ko te manaaki i tenei iwi, ko te whakarongo ki nga hiahia o ratou ngakau, me te whakaae ki te paahi ture hei whakamana i nga take i korerotia i tera rangi.

Te Kawana: Nui atu te whakapai a toku ngakau i toku kitenga i nga rangatira o te Urewera, me toku hari hoki i te rongonga i nga take nana ratou i kawe mai ki konei.

E tino mihi rawa atu ana au mo te haere mai a Tuhoe, me te tupono o te whakaae a te Kawanatanga ki a ratou tikanga, kia wehea tetahi wahi o te motu nei hei whenua rahui mo ratou. He mea pai rawa ki au nga kupu a Tuhoe e whakahua nei ki a te Kuini, notemea hoki e kore rawa e wareware i a te Kuini ona pononga Maori, ara, ki te whakamana i nga tikanga e kitea ana e ia hei ora mo ratou. Na, mo te taha ki au me aku Minita, ka tahuri ano matou ki te whakaaro i nga mea e tika ana mo koutou, me taku mohio ki te Pirimia tera ia e aro nui ki te whakaoti i nga tikanga a nga iwi e pai atu ai te takoto o nga mea Maori i runga i tenei motu i ona ahua o mua.

Kua maha nga tau e tu ana tenei Kawanatanga, he nui nga ture kua mana i a ratou hei painga mo te Koroni—oti ia ki te oti tika i a ratou te taha Maori e tau ai he ora, ma kona rawa ratou e whakanui a te wa e tuhia ai nga korero i nga ra o nga whakapaparanga i muri i a tatou.

Ka hoki nei koutou ki o koutou kainga e mohio ana au e kore e ngaro i a koutou nga manaaki a nga tangata o Poneke nei. Ma koutou hoki e waha atu nga mihi a nga iwi o konei ki nga mea o koutou kei te ngaro.

Nui atu taku miharo ki a koutou kupu whakamarie mo te iwi Pakeha. Na, e hara tenei i te tito naku, me ka ki au katahi ano te iwi rangatira i kitea e te Ingarihi. E rongongona ana au i tenei whakahua ki nga tangata katoa e taunga ana ki te iwi Maori. Waihoki ko te whai a nga tangata katoa e haramai nei ki Nui Tireni whaka kainga ai, kia noho tahi ratou ko te Maori, kia kore atu nga kino o mua—kia tipu tahi ratou—Maori, Pakeha—ano he iwi kotahi i roto i te aroha.

Kua puta etahi o koutou he powhiri kia haere atu au kia kite i a koutou i roto i o rohe. E whakamoemiti atu ana au mo tena whakanui a koutou I au; kaati, e pai ana, ka whakaae au ki ta koutou tonu. Tera ano au e tae atu kia kite ia Tuhoe a tona wa e pahure ana i au te haere atu.

Ka tino koa au kia kite i te whenua e nohoia mai nei o koutou, tera hoki pea he whenua ataahua pera me etahi atu wahi o te motu kua kitea nei e au.

Hei kupu whakamutunga me ki ano au—nui atu toku koa i tenei ra mo to koutou haerenga mai kia kite i au, kaati ko tenei, me ringaringa tatou katoa, a me matakita hoki koutou i taku whare i mua atu i to koutou hokinga.

Te Pirimia: He nui rawa taku pai mo te haerenga mai o te Urewera kia kite i te Kawana, me te whakapuaki i a ratou mihi ki a ia, i to mea, ko ia hoki te kanohi o te Kuini. Na hei whakanui mo tenei tutakitanga, e mea ana au me takahi te waewae o Tuhoe.

Ka takitakina e Timi Kara te haka i roto tonu i te whare o te Kawana, ka hakaia e Tuhoe.

"Ka mate ka mate,
Ka ora ka ora,
Tenei ta tangata,
Puhuru-hura nana,
Nei i tiki mai i,
Whakawhiti te ra,
Upane kaupane,
Whiti te ra."

Ka hoki mai te ope nei i te whare o te Kawana ka whakahaere ratou e te Pirimia ki roto i nga ruma katoa o te Whare Paremata me te Whare Ariki. Nui atu te miharo o nga Maori i nga mahi o taua ra.

I hui atu ano Tuhoe a ki te aroaro o te Pirimia i mua atu o to ratou hokinga. I whakahaerea ano nga take kua korerotia ake nei. No roto i tenei huinga i uru nga mea tae hou mai o Tuhoe, ara, a Numia raua ko Tupaea. I tu raua ki te whakamihini i enei take katoa.

Ka mutu nga poroporoaki a Tuhoe, ka hui ano ratou ki whare ake o te Pirimia whakatau hakari ai. No reira te waiata nei.

Te rongongona o te tuna e haumai ra kai te Papuni kai a Wharawhara
Nou te whakatau te uri o Mahanga whakarere kai whakarere waka
Te uri o Tuhoe moumou kai moumou taonga moumou tangata ki te po
Hinga nui atu ra ki te aroaro o Hine Ireireia to kiriwai kauri na Waero i patupatu

Tarahau nga iwi e tarahau ki runga o Mohaka
Tarahau nga wheua e tarahau ki runga o Tangitu
Kia kai mai e te ika i Rangiriri
Tutara Kauika te wehenga kauki
E tika ana ra mo Tero mo te Aparakau
Na Tikitu na te uri o Hiro ki te pa taiwhaka ea ki te ao
Haere ki roto Tutira mo Ti Waewae na tatau koi tango kino
Koha tumaira e Tohe i te hauauru ka ea ko te mate
Tenei e tai ma o tatou kape koi hianga ia te Tamaki ma
I riro mai ai a Te Heketua i mate ai Nuhaka tona whakautu pahi ko Te Rama-a-apakura
Haere ki roto te Mahia mo Kahawai mo Kauae Hurihia
Inumanga a wai te Rito-o-te-Rangi i te pa taea ai Puke Karoro i tangi ai te umere [unclear: paenoa] ki te one i
Tai Wananga eei.